

J. Riemersma, Sliedrecht

“Pilatus wast zich de handen in onschuld”

(*Matth. 27 : 24*)

Lange tijd is dit schilderij voor een echte Rembrandt doorgegaan. Nu hebben de geleerden vastgesteld, dat het toch van een van zijn leerlingen is. Maar dan wel van een goede, want het is een meesterstuk van karakteruitbeelding.

Pilatus heeft plaatsgenomen op de rechterstoel. Rustig en uiterlijk kalm zit hij daar in zijn prachtige mantel, waarover zoiets als een ambtsketen hangt. Het Romeinse gezag in al zijn majesteit wordt door hem vertegenwoordigd, al is het natuurlijk wel de vraag, of Pilatus ooit zo'n kostuum van een 17^e-eeuwse regent heeft gedragen! De fraaie hoed overschaduwet enigszins zijn in gedachten verzonken gelaat. Achter hem staat een oude raadsman die gespannen toekijkt. Vóór de stadhouder staat een jonge lakei, een kind nog. De betekenis van deze ceremonie mag misschien niet helemaal tot hem doordringen, maar hij voelt wél hoezeer het erop aankomt, dat hij Pilatus goed bedient. Met de linkerhand tilt hij behoedzaam de kan omhoog waaruit het water over de handen van de stadhouder stroomt, en met de rechter houdt hij zijn heer de schaal voor die het water weer moet opvangen.

Links steken de lansen van de soldaten tegen de lucht van de vroege ochtend af. Zij herinneren ons aan de Gevangene, om Wie het hier allemaal begonnen is...

Pilatus ... Als wij deze figuur van wat dichterbij bekijken, is het eerste dat ons opvalt, dat hij, die door zijn representatieve voorkomen zo'n gezag uitstraalt, in zijn innerlijk helemaal niet zo sterk is. Zijn gelaatsuitdrukking verradert iets van een zwakke persoonlijkheid; iemand die zijn nek niet

Inhoud

Meditatie	41
Ds. J. Riemersma, Sliedrecht	
Wat is een volkskerk? (VII)	42
Dr. H. Klink, Hoornaar	
Iets over de openbare belijdenis van het geloof	45
Drs. L.J. Geluk Rotterdam	
Franciscus I	47
Dr. H. Klink	

Een woord van Dietrich Bonhoeffer (1906 – 1945)

De kruisiging van Jezus Christus is het meest overtuigende bewijs dat Gods liefde te allen tijde zowel nabij als ver van ons is.

Conferentie 2013

De lezers van ons blad en belangstellenden worden er nog eens op gewezen dat de jaarlijkse conferentie in 2013 zal plaatsvinden op zaterdag 1 juni in de Grote Kerk van Vianen. Meer informatie volgt in het volgende nummer van *Ecclesia*

echt durft uit te steken. Bovendien is dit de kop van een man die zich liever aan bespiegelingen wijdt dan dat hij krachtige maatregelen neemt; meer iemand van de theorie dan van de praktijk. Wat Jezus zegt, vindt hij zeker interessant, en het raakt hem zelfs. Maar aan de andere kant hebben studie en reflectie hem gebracht tot de grote vraag van de scepticus: "Wat is waarheid?" (Joh. 18 : 38).

Ten derde verraadt zijn houding ook tevredenheid over de oplossing die hij verzonnen heeft. Het is slim bedacht. Door voor iedereen zichtbaar dit ritueel uit te voeren, laat hij duidelijk zien dat hij zich losmaakt van de verantwoordelijkheid van dit vonnis, en die ten volle legt op de overpriesters en oudsten. Hij wil er letterlijk zijn handen niet aan vuil maken.

Maar ... zit er in zijn blik ook niet iets onrustigs? Het is alsof hij wegstijgt in de verte ... alsof zijn gedachten afdwalen ... Is hij wel zo zeker van zijn zaak als het gebaar van zijn handen doet vermoeden? Hij doet gerust, maar is hij het ook? Zijn geweten lijkt hem in te fluisteren dat er iets niet klopt. Mag dat wel, een rechter die de verantwoordelijkheid van zich afschuift?

Pilatus denkt zijn handen in onschuld te kunnen wassen ... Maar door niet te kiezen, kiest hij ook, nl. tegen Jezus. Door zijn toedoen, beter gezegd: door zijn nalatigheid geeft hij Jezus dan toch maar over

aan de dood. Dat kan al het water van de zee niet afwassen. Dan heeft Lady Macbeth in Shakespeare's gelijknamige tragedie het toch veel dieper gepeild, toen zij klaagde dat alle parfums van het Oosten niet in staat waren, het bloed van haar handen als moordenaars af te wassen ...

Eén ontbreekt er op dit schilderij: Jezus, aan wie wij toch allen moeten denken, als we hier naar kijken. Hij is het die door dit alles heen zijn eenzame weg gaat naar het kruis. Daar zal Hij als de grote Donor zijn bloed geven om ons te redden. En ... het is het bloed van Jézus, Gods Zoon, dat ons écht reinigt van alle zonde ... "Indien wij onze zonden belijden, Hij is getrouw en rechtvaardig, om ons de zonden te vergeven, en ons te reinigen van alle ongerechtigheid." (1 Joh. 1 : 7b, 9).

*Ja, amen, ja,
op Golgotha,
stierf Hij voor onze zonde.
Zijn schuld'loos bloed
maakt alles goed
en reinigt ons van zonde.
Heer, waar dan heen?
Tot U alleen!*

Wat is een volkskerk? (VII)

Het verlies aan historisch besef, waartoe ook de theologie heeft bijgedragen, heeft geleid tot de totstandkoming van de PKN en tot het opgaan van de Hervormde Kerk in deze nieuwe kerk. Daarmee heeft de Hervormde Kerk opgehouden te bestaan – ook en juist in dat wat haar het meest kenmerkte: haar

volkskerkarakter.

Het is daarom opvallend dat dr. J. van der Graaf zich in zijn geschrift *Volkskerk in de marge* acht jaar na de fusie van de kerken veel moeite getroost om de PKN als volkskerk te typeren.

De Hervormde Kerk fuseerde in 2004 met de Gereformeerde Kerken en de Evangelisch Lutherse kerk, die geen volkskerk waren en wilden zijn. Het is zoals in het *Hervormd Pleidooi* uit 1994 (ondertekend door dr. Van der Graaf zelf en geschreven uit grote zorg om het verlies van de historische kerk) te lezen valt: de theologisch verantwoorde en in de historie verankerde "speciale plaats die de Hervormde Kerk had met het Nederlandse volk heeft de Lutherse kerk nooit kunnen innemen en de kerken van de Doleantie en Afscheiding nooit willen innemen."

We zagen in voorgaande artikelen hoe Abraham Kuyper de volkskerk ten principale afwees. We hebben gezien hoe dit doorwerkte in zijn visie op het verbond en de kinderdoop. Kuyper was zeer georiënteerd op de Schotse en Amerikaanse godgeleerden en Puriteinen van independentistische snit. In de lijn van

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Drs. L.J. Geluk, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam en Dr. M. Verduin.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 26,50 per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

John Knox was hij tegen het dopen van kinderen van ouders die niet uitdrukkelijk hun geloof hadden beleden. We zagen hoe anders Calvijns doopraktijk was. Hij keek niet allereerst naar het geloof van de ouders, maar naar het verbond dat God aangegaan is van geslacht tot geslacht – met als voorbeeld het oude Israël. In de Hervormde Kerk en in de Gereformeerde Kerken hebben we dus te maken met twee kerktypen: de volkskerk en de vrije kerk.

Waar niet over gesproken werd

Nu is het veelzeggend dat in de vele jaren van het fusieproces van de genoemde drie kerken die samen de PKN zijn gaan vormen, nauwelijks over het verschil van kerktype gesproken is. Dit gebeurde ook niet of nauwelijks bij de behandeling van de nieuwe kerkorde in 1993 en 1994, toen de artikelen over de doop ter sprake kwamen. Het kan zijn dat men deze vragen liever uit de weg ging, omdat men aanvoelde hoe lastig het zou zijn, hierover overeenstemming te bereiken. Het kan ook zijn dat er gebrek was aan interesse, waardoor de vragen rondom het fundament van de kerk (volkskerkkarakter of niet) nauwelijks meer een rol van betekenis speelden. In dat geval was men zozeer aangeraakt door de geest van barthianisme en de geest van vernieuwing van de jaren zestig dat de vragen rondom de volkskerk als passé werden beschouwd. Op de achtergrond speelde de gedachte dat men zelf wel in staat was een kerk te smeden. Bovendien spiegelde men zich aan de fusiegolf in het bedrijfsleven en bij overheidsinstellingen. Een andere reden was de zoektocht naar eenheid in het licht van de voortschrijdende secularisatie.

Door de invloed van al deze factoren, die afgedekt konden worden met de theologie van Karl Barth, raakte men ook aan hervormde kant in brede kringen vervreemd van de eigen historie. Het eigene van de Hervormde Kerk als volkskerk werd niet meer dermate belangrijk gevonden dat men ervoor in de bres sprong. De weerslag ervan is te zien in de nieuwe kerkorde, onder meer in de artikelen over de doop. In het grondleggende artikel VIII wordt merkwaardig genoeg niet meer gesproken over 'kinderen van de gemeente'. Er staat: 'de doop wordt bediend aan hen voor wie en door wie de doop wordt aangevraagd.' In de uitwerking (ordinanties) van de grondleggende artikelen is daarentegen wel sprake van kinderen van de gemeente en wordt gezegd dat de gemeente wordt opgeroepen hen ten doop te houden. Maar het krachtens het verbond 'verplichtende element' is voor een deel verdwenen. De PKN omschrijft zichzelf als "Christus-belijvende geloofsgemeenschap" en niet meer

zoals de Hervormde Kerk in 1951 als "Christusbelijvende volkskerk". In de artikelen is ook geen sprake meer van het feit dat kinderen die uit hervormde ouders geboren zijn krachtens het genadeverbond tot de kerk behoren. De zogenaamde geboorteleden behoren niet meer officieel tot de kerk.

Geforceerd

De kerkorde van de PKN is ontstaan vanuit een vreemdingsproces van het verleden van de aangesloten kerken. Daarom heeft het iets geforceerds als dr. Van der Graaf het etiket 'volkskerk' op de PKN wil plakken. Zijn poging daartoe heeft wellicht te maken met het feit dat dr. Van der Graaf ooit ook vanwege de waarde van het hervormd-zijn sterk protesteerde tegen het SoW-proces. Toen echter in de eigen gelederen een geest van afscheiding opkwam en de keuze voor de PKN gevallen was, staakte hij diit protest om erger te voorkomen. Zijn grief richtte zich meer en meer tegen degenen die het fusie-proces niet konden meemaken. Het lijkt erop dat Van der Graaf als rechtvaardiging tegenover hen en omdat hij vanouds gehecht is aan de volkskerk, niets liever ziet dan dat ook de PKN als zodanig getypeerd kan worden.

Om aan te tonen dat de PKN volkskerk is, verwijst Van der Graaf ook naar het predikantschap van ondergetekende in het dorp Hoornaar en citeert hij diens uitspraak in het RD van vorig jaar januari: "De hervormde kerk is hier de enige kerk, en eigenlijk ben ik ook predikant voor het hele dorp. Ik kom bij randkerkelijken, onkerkelijken en omgekeerd doen zij een beroep op mij. Hier functioneert de volkskerk nog."

Inderdaad: het zou dwaas zijn te beweren dat het karakter dat ooit de Hervormde Kerk eigen was, met de totstandkoming van de PKN volledig is verdwenen. Meerdere delen van ons land, dragen het hervormde stempel nog enigszins. Het bestaan hiervan betekent echter niet dat de PKN als zodanig een volkskerk is. Het gaat hier eerder om restanten van wat was, restanten van een hervormde kerkbeleving, die bestaan binnen de PKN en die ondanks het vreemdingsproces dat zich al eerder in de Hervormde Kerk voordeed en dat zijn beslag in de PKN heeft gekregen, blijven bestaan. Van Luther is de uitspraak: 'de kom is gebroken, de soep is eruit gelopen, we houden de scherven in de handen.' De vraag is of we hier niet nog een scherf in de hand hebben, terwijl de soepkom gebroken is en de soep eruit is gelopen. Die scherf is een restant hervormd kerkelijk leven, waarvoor ook dr. Van der Graaf gevoelig is. Men kan echter niet volhouden dat diit voor de hele PKN geldt. Het kerkelijk besef is in deze kerk diffuus. We zagen dat het geen 'item' was

gedurende het SoW-proces omdat men samen deelde in het vervreemdingsproces van de historie. Dit vervreemdingsproces is bezegeld bij de totstandkoming van de PKN.

Nog eens Erik Peterson

Het Europese vervreemdingsproces van het verleden hangt nauw samen met wat Groen van Prinsterer als 'ongeloof' typeerde. Het heeft de secularisatie in de hand gewerkt. Dit 'proces' is ook in de kerken binnengedrongen. Het heeft merkwaardigerwijs een theologische impuls gekregen in de theologie van vooral Rudolph Bultmann, maar ook van Karl Barth, die beiden grote invloed hebben gehad op de theologie in Nederland. Bij Bultmann is dit evident. Voor hem is er geen openbaring van God in de geschiedenis door Christus. Barth hield daar wel aan vast, maar dan zo dat zijn theologie een onhistorisch, ideologisch karakter kreeg.

Degene die in de jaren twintig de alarmbel luidde was Erik Peterson (1890 -1960), aan wie Barth en Bultmann moeilijk voorbij konden gaan en voor wie ze groot respect hadden. Barth vond zijn colleges zo de moeite waard dat hij als collega bij de studenten in de collegebanken aanschoof. Peterson zag in dat er in Europa zowel in de liberale theologie als bij Barth sprake was van een breuk met de traditie die gewaarborgd was door de apostolische successie. De kerk is gegrond in het dogma. Ook de hervorming heeft dat altijd volgehouden. Zij voegde zich in de traditie, zij herijkte die zelfs (vandaar dat er sprake was van 'hervorming'). Een gevolg van de hervorming was de totstandkoming van de volkskerk. In de Reformatie ging het dus om een weer aanhaken en een weer levend maken van de apostolische successie. Nederland was in dit geheel een bijzonder land omdat de totstandkoming van ons land direct samenhang met de strijd tegen de toenmalige rooms-katholieke en Spaanse ideologie. Door de Reformatie, die weer aanhaakte bij het dogma van de kerk en het Evangelie aan het licht bracht, is ons land ontstaan!

Ondanks het feit dat de *impact* van de Reformatie enorm groot was, doofde het geloofsvuur aan protestantse kant al vrij snel, zodat de heilzame invloed van de kerk aan het eind van de zeventiende eeuw begon te tanen.

Hetzelfde proces deed zich voor bij rooms-katholieken, die zich door de Reformatie ook genoodzaakt hadden gezien, dingen grondig te wijzigen. Blandine Kriegel laat dit in haar weergaloze boeken over het recht en de historie zien, evenals Paul Hazard. In zijn boek *De crisis van het Europese geweten* schildert hij hoe een proces van vervreemding van het verleden

tezamen met een geest van revolutie, die door ongelooft werd ingegeven, Europa in zijn ban kreeg. In de achttiende eeuw verzwakte de kerk zeer. Daardoor kon zij geen weerwoord bieden tegen de geest van ongelooft die vooral in Frankrijk de kop op stak en die tot een staatkundige uitbarsting kwam in de Franse Revolutie en de Napoleontische oorlogen. Er was een vraag op het bord van de kerk gelegd die om antwoord vroeg: de vraag naar de geschiedenis, naar de zin en de uitkomst ervan in het licht van de openbaring. Het waren enkelingen die vaak op eigen titel spraken en elkaar soms wisten te vinden (het Réveil), die het christelijke belijden tegen de geest van de revolutie cachet gaven: Johann Georg Hamann, Soren Kierkegaard, Groen van Prinsterer, John Henry Newman, Alexandre Vinet. Hun getuigenis heeft op het officiële kerkelijke leven weinig invloed gehad, al moet gezegd worden dat de betekenis van John Henry Newman op de rooms-katholieke kerk groot is, tot op de dag van vandaag.

Van *kerkelijk* verweer tegen de revolutiegeest was echter nauwelijks sprake. Het tragische van de 20^e eeuw was, zoals Peterson in de cruciale jaren van de eerste Wereldoorlog moest constateren, dat theologen als Harnack en Barth daartoe ook niet in staat waren. maar het onhistorische denken juist ruimte en voeding gaven. Barth haalde de openbaring los van de historische werkelijkheid, om het Evangelie later juist sterk socialistisch te kleuren. Deze theologie werd in de naoorlogse jaren in brede lagen van de Hervormde Kerk omarmd. Barth was bij de theologen gevierd, terwijl Erik Peterson, die rooms-katholiek geworden was, werd vergeten. Het enige protest kwam, zoals in het vorige artikel aangegeven van dr. Aalders en prof. Van Niftrik in de vorm van het *Getuigenis*, dat breed onderschreven werd. Men vond echter wat de kerkleiding betrof, een dovemansoor.

Was er een alternatief?

En toch was er een alternatief. Nog levendig herinner ik me de hervormde synodevergadering waarin, ondanks breed verzet van veel classes, besloten werd tot de fusie van de kerken (november 1995). In de weinige minuten spreektijd die de synodeleden vergund werd, bracht ondergetekende het volgende naar voren:

- het is van wezenlijke betekenis dat men zich in het fusieproces ook theologisch rekenschap geeft van het feit dat de Hervormde Kerk volkskerk is. Wij nemen er bijna achteloos afscheid van, alsof het niet iets wezenlijks is.
- een fusie heeft pas zin, als men zicht heeft op wat vandaag beleden moet worden. Als dat niet helder is,

moet men geen fusie aangaan. Bij twijfel mag men niet inhalen.

Deze belangrijke vragen werden niet besproken, laat staan beantwoord. Er heerste een bijna blind optimisme: als we eenmaal gefuseerd zijn, komt het vanzelf tot een bezinning, de nieuwe kerk ontwikkelt vast een nieuw elan en zo zal ze aansprekend kunnen zijn. Men liet het momentum voorbij gaan waarin in gezamenlijkheid een weg gevonden kon worden, die recht deed aan de historie en aan wat in deze tijd met inachtneming van de historie beleden had kunnen en moeten worden. Men ging een fusie aan als was het een bedrijfsmatig gebeuren, terwijl het kerkbesef niet helder was, zelfs niet eens expliciet aan de orde gekomen was.

Als gevolg daarvan is de PKN een vrije kerk geworden, waarbinnen wat het kerkbesef betreft een grote mate van diversiteit aanwezig is, ondanks de welwillendheid naar elkaar, die door de toenemende druk van buiten (gelukkig) is toegenomen. Vanzelfsprekend is het zo dat velen in de PKN, vooral zij die van hervormde komaf zijn, nog denken en handelen vanuit wat men van huis uit heeft meegekregen. En natuurlijk is het zo dat de PKN vanwege het feit dat ook de Hervormde Kerk in het fusieproces betrokken was, een landelijke uitstraling heeft en elementen van het her-

vormd kerkelijke leven overnam. Maar het hervormde leven en kerkbesef is niet in de kerkorde verankerd. En vooral ook: tot een in de historie geënt en op de actualiteit gericht kerkelijk belijden kwam het niet.

Wegwijzend

Zo heeft de Hervormde Kerk niet gedaan wat op haar weg gelegen had: in verbondenheid met de Schrift en de belijdenis opkomen voor en de wacht betrekken bij de historie, om vandaaruit veel mensen die zich in de geschiedenis voelen als verloren schapen (zeker na de catastrofes van de wereldoorlogen) uitzicht, troost en heil te bieden. En dat terwijl aan de voorwaarden om te komen tot een dergelijk belijden volop voldaan was. Want juist op het gebied van de bijbelwetenschappen deden zich ontwikkelingen voor, die de kerk volop in staat hadden kunnen stellen om met inachtneming van de historie tot een vernieuwing te komen. Op wat dat belijden inhoudt, wil ik in het volgende en laatste artikel over de volkskerk ingaan. We zullen zien dat de bijbelse theologie ook in de nieuwe situatie die met de totstandkoming van de PKN is ingetreden, wegwijzend kan zijn.

H. Klink, Hoornaar

Iets over de openbare belijdenis van het geloof

Geen vormsel

De reformatoren hadden niets op met het vormsel (de 'confirmatio') dat in de loop van de tijd in de kerk was ontstaan. De eerste keer dat hierover in een kerkelijke vergadering werd gesproken was op het concilie van Orange (411). Het was meer en meer gaan gelden als een *sacrament* en werd op het concilie van Trente inderdaad onder de zeven sacramenten geteld.

Voor Luther was het een menselijke uitvinding en hij sprak van een 'Affenspiel'. Melancthon vond het een lege ceremonie en ook Calvijn kon er niets mee beginnen.

Maar wel zagen zij in dat er voor de kinderen en jonge mensen 'iets' moest zijn, een kerkelijk gebeuren, op hun weg van de Doop naar de Avondmaalsdis en het volledige lidmaatschap van de kerk. Zij waren het erover eens dat op de een of andere wijze een belijdenis des geloofs noodzakelijk was. Maar hoe zou deze dan plaats vinden?

Voor de Nederlandse situatie geldt dat men het in de historische, vaderlandse kerk hierover nooit eens is geworden. Uit de kerkorde van de Keurpalts, die in

1563 verscheen en waarin ook de (Heidelbergse) catechismus was opgenomen, werden formulieren voor de bediening van Doop en Avondmaal overgenomen. Een formulier voor de openbare geloofsbelijdenis was daarin niet aanwezig en dat is er in Nederland ook nooit gekomen. Althans niet als een formulier dat voor de hele kerk zou gelden. En die situatie duurt voort tot 2013.

Vrijheid van de kerkenraden

Het werd in de tijd van de Reformatie blijkbaar aan de vrijheid van de kerkenraden gelaten op welke wijze zij aan de openbare geloofsbelijdenis vorm zouden geven en welke vragen dan aan de belijdeniscatechisanten ('confirmanden') zouden worden gesteld. *De geloofsbelijdenis werd niet in een kerkdienst afgelegd*, maar ten overstaan van de kerkenraad of een kleine delegatie uit de kerkenraad, waarbij wel steeds de predikant betrokken was. Doorgaans was er voor iedere viering van het heilig Avondmaal (naar de kerkorde van Dordrecht: vier maal in het jaar) gelegenheid de toegang daartoe te vragen en dus vooraf geloofs-

belijdenis af te leggen.

Wat de belijdenisvragen betreft - veel gebruikt schijnen de vragen te zijn geweest die door de Utrechtse hoogleraar Gijsbertus Voetius waren geformuleerd. Maar men kon ook als gemeente 'eigen' vragen hebben, zoals de gemeente in Rotterdam die had aan het eind van de 17^e eeuw.

Kerkorde van 1816

De kerkorde die op last van koning Willem I in 1816 werd ingevoerd bracht hierin verandering. In deze kerkorde, 'de Reglementen', waren belijdenisvragen vastgesteld en werd de plechtigheid van de openbare belijdenis, de 'bevestiging', in het midden van de gemeente *bij reglement voorgeschreven*. Vragen waren dus nu wel geformuleerd, maar een formulier waarin zij waren ingebed, was er niet en kwam er niet. Deze vragen verschilden niet veel van het gemiddelde dat al in de kerk in gebruik was. Dat veranderde echter in 1862.

De belijdenisvragen van 1862

De 19^e eeuw was vol van strijd over de rechte leer. Dit had onder meer tot gevolg dat in het 'Reglement op het Godsdienstonderwijs' twee artikelen werden opgenomen die nadrukkelijk over de 'aanneming tot lidmaten' handelden. Nieuw was nu de formulering van de derde (laatste) vraag: "Beloofd gij, tot den bloei van het Godsrijk in het algemeen en van de Nederlandsche Hervormde Kerk in het bijzonder, met opvolging van hare verordeningen, naar uw vermogen volijverig mede te werken?"

Voor het eerst werd nu de kerk, waarin men de belijdenis aflegde en voor welke en voor welke bloei men beloofde zich in te zullen zetten, *met haar naam* genoemd. Het is mogelijk dat er zich onder de lezers van 'Ecclesia' nog enkelen bevinden aan wie in het uur van hun belijdenis deze vraag ook is gesteld, want deze, en de beide andere vragen bleven gelden tot 1951. En daarna zullen zij ook nog in een aantal gemeenten hebben voortbestaan.

De kerkorde van 1951

Als gevolg van de kerkorde van 1951, die een einde maakte aan de zeer omstreden Reglementenbundel, werden ook nieuwe belijdenisvragen geformuleerd. Een voorzet daartoe was tijdens de Tweede Wereldoorlog opgesteld door theologen en predikanten tijdens hun internering in het kamp van St. Michelgestel. Ook had dr. O. Noordmans belijdenisvragen¹ opgesteld en van een toelichting voorzien, maar het is niet waarschijnlijk dat deze in bredere kring bekend

waren. Bij de voorbesprekingen in de synode had prof. dr. A.A. van Ruler zijn bezwaar geuit tegen het opnieuw noemen van de Nederlandse Hervormde Kerk, zoals in de laatste vraag van 1862. Hij benadrukte dat wij gedoopt worden en belijdenis doen in de algemene christelijke kerk. In de *Handelingen van de generale synode* is te lezen als zijn mening: "Welbewust is [nl. in het oorspronkelijk ontwerp, LJG] de Hervormde Kerk niet genoemd, omdat ze in het opzicht van de Kerk reeds is bedoeld; dat kan alleen in een bepaalde kerkgemeenschap worden uitgeoefend. De Nederlandse Hervormde Kerk weigert alleen maar Nederlandse Hervormde Kerk te zijn. Ze wil katholiek zijn. Dit raakt het wezen van de Kerk en van de openbare belijdenis des geloofs. Evenmin als men in de Nederlandse Hervormde Kerk gedoopt wordt, doet men belijdenis in de Nederlandse Hervormde Kerk."

Toch kwam de naam van de Hervormde Kerk in de derde belijdenisvraag terug. Anders gezegd: evenals in de vraag van 1862 bleef de naam van de kerk staan. Maar de drie, deels nieuwe vragen werden nu niet opgenomen in de kerkorde. Zij zouden hun plaats krijgen in het Dienstboek. Dit Dienstboek heeft het echter nooit verder gebracht dan 'in ontwerp' te zijn. Het stond de gemeenten vrij er gebruik van te maken, maar was niet verplicht. In dit niet-verplichte Dienstboek stond een kort formulier voor de dienst voor de openbare belijdenis des geloofs. Een dergelijk formulier was in de Nederlandse (Hervormde) situatie voor het eerst sinds de Reformatie, maar *verplicht* was het gebruik daarvan dus niet. Evenmin waren de belijdenisvragen verplicht voorgeschreven. Iedere kerkenraad kon dus aan de confirmanden vragen wat hij belangrijk en verantwoord achtte. En dat is zo gebleven tot in 2004 de Hervormde Kerk opging in de Protestantse Kerk in Nederland, hoewel verdedigd zou kunnen worden dat overgangsbepaling 188 toch nog bond aan de vragen van 1862.

En nu?

Ieder beroep op die overgangsbepaling is echter sinds 2004 onmogelijk geworden, want er is nu een nieuwe situatie, een nieuw gestichte kerk.

Haar kerkorde vermeldt geen belijdenisvragen. Evenals in de kerkorde van 1951 stelt Art. XI lid 8 dat de openbare geloofsbelijdenis plaats vindt "in het midden van de gemeente, met gebruikmaking van een orde uit het dienstboek van de kerk". Is er een dienstboek? Nee, er is een 'proeve' van een dienstboek (2004), bestaande uit twee delen van elk ruim 1.000 pagina's. Daarin vindt men twee - nieuwe - orden voor een belijdenisdienst. Of die in orthodoxe gemeen-

ten worden gebruikt, is de vraag. Zij verschillen danig van wat in het Dienstboek-in-ontwerp van 1956 was opgenomen. Het formulier met de vragen van 1956 heeft echter in de 'proeve' van 2004 óók een plaats gekregen en waarschijnlijk wordt dit in rechtzinnige gemeenten doorgaans gebruikt. Daarin is de derde vraag wel aangepast, zodat deze nu luidt: "Wilt u, in de gemeenschap van de Protestantse Kerk in Nederland en onder haar opzicht, getrouw zijn onder de bediening van het Woord en de sacramenten, volharden in het gebed en het lezen van de Heilige Schrift, en wilt u met de u geschonken gaven meewerken aan de opbouw van de gemeente van Christus?"

Kan dat nog?

Ik ben echter van mening dat het *niet verantwoord* is deze vraag anno 2013 aan de confirmanden te stellen. De praktijk van de laatste jaren bewijst dat vooral jonge mensen zich helemaal niet meer gebonden achten aan de kerk van hun doop en belijdenis. Vooral na een verhuizing gaan zij dikwijls 'shoppen' totdat ze een kerkelijke gemeente vinden waar zij zich thuis voelen. Hun ouders en de kerkenraad van hun belijdenis-gemeente mogen al blij zijn wanneer zij dit nog doen en ondanks hun belijdenis niet wegglijden in onkerkelijkheid.

In het verleden was het noemen van de vaderlandse kerk waaruit alle kerken van gereformeerde belijdenis direct of indirect zijn voortgekomen, nog enigszins verdedigbaar, hoewel, zoals wij zagen, rond 1950 theologen als O. Noordmans en A.A. van Ruler de naam van de kerk helemaal niet genoemd wilden hebben. Zij achtten dit strijdig met de katholiciteit van de kerk. Hun argumenten lijken me nog steeds van betekenis.

Het is een vreugdevolle zaak wanneer mensen,

meestal zijn dat *jonge mensen*, in deze jaren met overtuiging de belijdenis willen afleggen. Dat is iets om God dankbaar voor te zijn. Maar is het goed hen dan te binden aan een bepaalde kerkelijke gemeenschap? Worden zij misschien in het geweten bezwaard wanneer zij na verloop van tijd op een andere plaats voedsel vinden voor hun geestelijk leven en zich daar willen aansluiten? Laat het bij de voorbereiding tot de belijdenis én in de vragen die hun gesteld worden duidelijk zijn dat zij (gaan) behoren tot de algemene, christelijke kerk.

L.J. Geluk, Rotterdam

Noot

1 De tekst daarvan luidt als volgt: "Weet gij een lidmaat der gemeente van Christus te zijn en belijdt gij mitsdien, dat wij onze Vader in de hemelen hebben en dat zijn Koninkrijk nabij is gekomen?

Erkent gij daarom Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon, als uw Heer en gelooft gij verkoren en geroepen te zijn Hem te belijden voor de mensen, tegen de zonde en de duivel te strijden en uw leven Hem te offeren?

Vertrouwt gij, dat de Heilige Geest u daartoe zijn gaven wil schenken, u in dit leven onder het kruis zal troosten en u opnemen in de gemeenschap der heiligen?

Verlangt gij alzo deel te nemen aan het heilig Avondmaal, om met de gemeente de harten omhoog te heffen tot de Heer, zijn dood te verkondigen, zijn opstanding te vieren en om zijn Geest te roepen?

En zijt gij willig, u aan de tucht des Geestes in de gemeente te onderwerpen?"

Dr. A.F.N. Lekkerkerker vermeldt ze op blz. 38v in zijn *Kanttekeningen bij het Hervormde Dienstboek*, deel IV, 's Gravenhage 1956. In dit artikel is veel aan zijn verhandeling over de openbare belijdenis ontleend. LJG

Wie is Franciscus I?

Eerder dan verwacht kwam er uit de schoorsteen van de Sixtijnse kapel op woensdag 13 maart witte rook. Nog maar twee dagen waren de de kardinalen in conclaaf. Alles was verrassend wat er toen volgde.

Allereerst het feit dat er een Argentijnse kardinaal tot paus was gekozen. Later werd duidelijk dat hij in 2005, toen kardinaal Ratzinger verkozen werd, degene was die na de Duitse kardinaal het meeste aantal stemmen had gekregen.

Vervolgens was er de naam die de nieuwe paus tot de zijne wilde maken: Franciscus I. De naam heeft iets weg van een program. Kennelijk ziet de paus Francis-

cus van Assisi (1181 -1226), die in een tijd dat de kerk door machtspolitiek bedorven leek, de armoede verkoos boven de rijkdom en de wens had om Christus in alle opzichten te volgen, als voorbeeld.

Wat ook verraste, was zijn onparlementaire manier van doen. De nieuwe paus presenteerde zich in alle eenvoud aan meer dan honderdduizend mensen die waren samengestroomd. Als verstijfd stond hij een tijdlang naar de menigte te kijken, waarna hij de eenvoudige woorden sprak: "Goedenavond". Even later vroeg hij de mensen of zij, voordat hij hen een zegen zou geven, voor hem wilden bidden. Na deze

woorden boog hij het hoofd en werd er in stilte door al die mensen gebeden.

In de dagen erop begon zich een beeftje af te tekenen hoe het optreden van de nieuwe paus zou kunnen zijn. Het is duidelijk dat zijn stijl anders is dan die van zijn voorganger. Paus Benedictus was een groot theoloog, een geleerde, die wilde onderwijzen. Daar lag zijn kracht. Het was een kracht waaraan ook protestanten zich konden laven, al was het alleen maar vanwege de mooie boeken over Jezus van Nazareth, die hij schreef. Tegelijk had paus Benedictus iets bescheiden. De combinatie van geleerdheid en bescheidenheid maakte dat hij enige moeite had om zich aan het gewone volk 'te geven'. Het was duidelijk dat hij van de mensen hield, maar niet altijd goed raad wist met het populistische dat in de verering van de paus op meerdere momenten naar voren komt. De nieuwe paus lijkt daar beter mee om te gaan. Hij doorbreekt het protocol, zelfs in die mate dat hij nu al de mensen van de beveiligingsdienst bijna hoofdpijn bezorgt. Voor het eenvoudige volk wil hij er zijn en hun taal wil hij spreken.

Het ontbreekt hem daarbij niet aan eruditie. Integendeel: hij studeerde scheikunde, gaf colleges in filosofie en theologie. Toch begaf hij zich in Argentinië ook als kardinaal onder het gewone volk. Met de bus en de metro reed hij naar zijn werkplek, waardoor hij de mensen in het dagelijkse leven ontmoette. Dit kan allemaal in zijn voordeel uitpakken.

Dit laatste is niet onbelangrijk – ook niet voor het protestantisme. Zeker in Europa, waar de secularisatie meer dan elders toeslaat, wordt de manier waarop de mensen aankijken tegen de kerk (ook de protestantse kerken) mede bepaald door Rome. Daar komt bij dat het geen kwaad kan als er door het optreden van de paus iets zou doorbreken van het besef dat de mens niet alleen bij brood leeft. Maar of dit werkelijk zal gebeuren, is de vraag. Franciscus I is nog teveel een onbekende om daar veel over te kunnen zeggen.

Wat in ieder geval van betekenis kan zijn, is zijn organisatietalent. Hij staat bekend als iemand die onafhankelijk is in zijn oordeel en doortastend en volhardend in zijn optreden. Als de schijn niet bedriegt zijn dit eigenschappen die hem ten goede komen in de omgang met de Curie in Rome, die, zo zeggen kenners, moet worden hervormd. Zijn voorganger Benedictus leek daar de noodzaak van in te zien en leek

tegelijk te beseffen dat hij de kracht daarvoor niet op kon brengen.

Nog twee slotopmerkingen

Het was leerzaam om de beelden rond het eerste optreden van de nieuwe paus te zien. Op het Vaticaanplein waren mensen van over de hele wereld te vinden. Het verschil in perceptie tussen degenen die uit Europa komen en degenen die uit andere continenten afkomstig zijn, was groot. Dat geldt niet alleen voor de rooms-katholieke kerk. In Europa marginaliseert het geloof. In andere delen van de wereld zeker niet. Vooral in Afrika en Azië heerst onder christenen optimisme en dankbaarheid. Met een zeker leedwezen kijken zij naar ons Westerlingen. Op een vraag of deze werelddelen ook niet seculier zullen worden als de welvaart ooit gaat toenemen, antwoordde iemand: "Dit is nu typisch een vraag die gesteld wordt uit Westerse arrogantie. Alsof wij niet anders met de dingen zouden kunnen omgaan dan de Westering. Wie weet wordt het ons gegeven om, als er welvaart komt, het een met het ander te verbinden en vergeten we niet om eerst de dingen van het Koninkrijk van God te zoeken."

In 2017 zal het 500 jaar geleden zijn dat Luther zijn stellingen aan de deur van de slotkapel in Wittenberg timmerde. Van de vorige paus was het duidelijk dat hij Luther kende, hem aanvoelde en waardeerde. Wellicht zou onder zijn leiding in 2017 op zijn minst spijt betuigd zijn over hoe men in Rome met Luther is omgegaan. Of dit van de nieuwe paus te verwachten is, is de vraag. De Argentijn Franciscus I, die Italiaanse wortels heeft, is een andere persoon, met andere speerpunten dan de Duitser Benedictus XVI. Franciscus is lid van de orde van Jezuïeten. Deze is ontstaan als tegenhanger tegen het protestantisme dat in de zestiende eeuw in Europa terrein won. Tegelijk moet gezegd dat uit deze orde vooral in de afgelopen eeuw meerdere grote theologen voortgekomen zijn, die niet bekrompen waren in hun kerkelijke standpunten en van wie soms erg veel te leren valt. We hoeven maar te denken aan de bijbelgeleerde Père Lagrange en aan de patristicus Jean Daniélou.

De slotsom kan niet anders zijn dan dat er, ondanks een zekere verwachting die men van Franciscus I kan hebben, nog veel onbekend is.

H. Klink, Hoornaar